

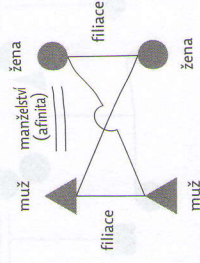
JAZYK PŘÍBUZENSTVÍ A ZÁKLADNÍ TERMÍNY A KONCEPTY

50 | 3.1. Jazyk příbuzenských diagramů: symboly a jejich významy

K popisu různých kulturně variabilních podob příbuzenských kategorizací a charakteristik příbuzenských vztahů používá antropologie svou vlastní specifickou terminologii, kterou se snaží postihnout jejich obecné rysy a univerzální charakteristiky a zákonitosti. Tento základní jazyk studia příbuzenství o něm umožňuje v obecné a komparativní rovině uvažovat a hovořit a příbuzenské vztahy a struktury s určitým zjednodušením univerzálně popsat. Tento jazyk vychází z pochopení toho, co již bylo o příbuzenství řečeno v minulé kapitole – snaží se definovat základní příbuzenské kategorie. Těmi jsou základní **příbuzenské typy** a základní **vztahy** mezi těmito příbuzenskými typy. Z těchto „slov“ nebo specifických symbolů reprezentujících základní významové kategorie jsou pak sestavována „sdělení a záznamy“, které se označují jako **příbuzenské diagramy**.

Základními příbuzenskými vztahy zachycenými v diagramech jsou **filiace** a **afinita**. Příbuzní, které bezprostředně pojí tyto vztahy, se označují jako základní **příbuzenské typy** (viz též níže). Příbuzenské typy jsou označeny symboly, které jsou genderově rozlišené. Jsou to tedy symboly pro **muže** a **ženy** a pohlaví příbuzenských typů je nejobecnější charakteristikou, kterou tyto symboly zachycují. Pripomeňme, že rozlišení genderu je interkulturně univerzální, že všechny kultury na světě rozlišují pohlaví jedince (minimálně tato dvě, i když některé jich rozlišují i více) a všechny kultury předpokládají **nějakou** účast mužů a žen na reprodukci potomstva (nebo alespoň na určité části reprodukčního procesu, viz kapitola 2). Všechny také říkají, za jakých podmínek by mělo k reprodukci dojít, respektive v **jakých vztazích** by potenciální rodiče měli při reprodukci potomstva stát (viz například „manželské“ uspořádání a legitimizaci potomstva u Najarů nebo otcovství

OBR. 3/1. Základní symboly příbuzenského diagramu (muž, žena, afinita [manželství], filiace).

u Nuerů, kapitoly 2, 5, 8 a 9). Bez ohledu na různé kulturní varianty manželských forem (viz kapitola 9) má ale ustanovení manželského vztahu ve všech kulturách **závažné sociální implikace**. Stejně závažné sociální implikace má univerzálně i rodičovství.¹⁷

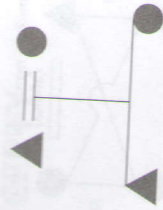
Z univerzální přítomnosti a důležitosti těchto základních strukturních prvků a vztahů vycházíme v příbuzenských diagramech, ve kterých označujeme genderově rozlišené příbuzenské typy, manželství a filiaci (viz obr. 3/1): **muže** označujeme trojúhelníkem, **ženy** kroužkem, **manželské** vztahy dvojitou čarou mezi symboly zastupujícími manžely (někdy také jednoduchou čarou spojující kolmice vedené z nejnižších bodů obou značek; viz obr. 3/8) a vztahy mezi nejbližšími předky a potomky, tj. mezi rodiči a dětmi, čarou svislou. Příbuzenské vztahy mezi lidmi vzniklé na základě uzavření manželství jsou v antropologických textech označovány jako vztahy **afinní**. Příbuzenské vztahy vyvozované z afiliace jedince ke (dvěma jeho) rodičům se označují jako **filiace**.¹⁸

Filiace bývá dále specifikována jako **patrifiace** (označující vztah mezi otcem a jeho potomkem) a **matrifiace** (pro vztah mezi matkou a jejím potomkem) [např. Parkin 1997: 15]. Protože je každý potomek afiliován (obvykle) ke dvěma rodičům, bývá filiace většinou chápána jako univerzálně **bilaterální** [Buchler, Selby 1968: 69; Stone 1997: 60; Fortes 2006: 253]. V některých společnostech ovšem může být úloha jednoho z rodičů vnímána jako natolik nedůležitá, že bilaterální vztahy z nich vyvozovaným mohou být přisuzovány minimální významy. Pokud je **sérii filiálních**

17 Takových vzájemných závazků je celá řada: od povinnosti provést určité pohřební rituály v případě smrti manžela jako u Najarů po právo na stejnou životní úroveň obou partnerů jako u nás v případě manželství, od povinnosti otce a jeho příbuzných zdomobit dítě při určitých rituálech jako u Trobriandů po nepominutelné právo potomka dědit jako u nás.

18 Viz např. M. Fortes [2006: 253, odkazy vynechány]: „filiation ...[is] ... the relationship created by the fact of being the legitimate child of one's parents“.

52 | vazeb přisouzen specifický kulturní význam a je na ni kladen sociální důraz, hovoří se o **descendenci**¹⁹ (viz kapitoly 4, 5, 6 a 7 o jednotlivých typech descendance).

Další „slovo“ na příbuzenském diagramu je vlastně zkratka. Na diagramech na obr. 3/1 má jeden pár rodičů pouze dva potomky a znaky pro fliaci se už budou dost nepřehledně křížit (nepomůže příliš ani oblouček v místě křížení, jehož funkcí je nepřehlednost mírnit). Pokud takto potomci sdílejí oba shodné rodiče, bývají označováni jako (plnorodí) sourozenci, a další jednoduchý symbol příbuzenských diagramů je symbol označující (plné) **sourozectví**, respektive **společnou fliaci**: horizontální čára vedená mezi dvěma symboly příbuzenských typů, obvykle je spojující v jejich vrcholovém bodu nebo spojující kolmice vedené z těchto bodů (viz obr. 3/2, případně též 3/24). Jediný symbol pro fliaci potom zastupuje všechny konkrétní fliační vazby a vychází kolmo ze znaku pro (plné) **sourozectví** a napojuje se na znakový znak

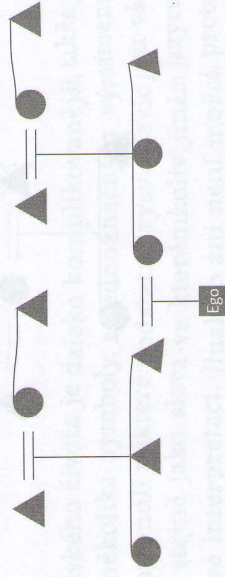
Diagram na obr. 3/2 je také nejelementárnějším vyjádřením příbuzenství: mužů, žen, afinity, filiace a pravidel, podle kterých jsou jejich vztahy organizovány. Jazyk příbuzenských diagramů právě takovou simplifikaci umožňuje. Zatímco genealogické diagramy označují každého příbuzného samostatným symbolem, v příbuzenských diagramech může – není-li pro naši analýzu nezbytný opak – jeden symbol zastupovat všechny příbuzné daného typu a pohlaví (tak jako znak pro filiaci zastupuje všechny konkrétní filiační vztahy). Tak například trojúhelník v dolní řadě tohoto diagramu je symbolem pro všechny potomky mužského po-

19 Některé americké texty nepracují s pojmem filiace, který i ve významu vztahu mezi rodiči a dětmi nahrazují pojmem descendance (tj. pro filiaci i descenci je užít termín descendance). Oproti tomu francouzské texty zase nepoužívají termín descendance a v případě vícegeneračních vztahů hovoří o filiaci (tj. pro filiaci i descenci je užít termín filiace). V této práci bude pojmu filiace užito ve smyslu dvougeneračního vztahu, vztahu mezi rodiči a dětmi, a pojmu descendance pro sérii mezigeneračních vazeb se specifickým kulturním významem.

OBR. 3/3. Pohlavně nerozlišený příbuzenský typ.

OBR. 3/4. Příbuzenský diagram a Ego.

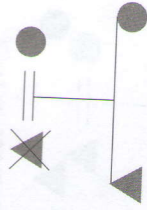
hlaví, kroužek pro všechny ženské potomky mužského pohlaví. Trojúhelník tak zastupuje všechny **plnorodé sourozence** (potomky stejného otce i matky) mužského pohlaví, kroužek zase ženského. Takové zjednodušení umožňuje soustředit se na vztahy a vazby vytvářející příbuzenství a na příbuzenskou strukturu spíše než na konkrétní jednotlivce v příbuzenské síti.

Ve zjednodušení je možno jít ještě dále. Může se stát, že z nějakého důvodu nebude pro náš záznam relevantní, jedná-li se o muže nebo ženy. Taková situace může nastat, budeme-li se třeba zajímat o počet potomků konkrétních jedinců, kteří nepřezili první rok života, a nebude-li pro nás důležité, jakého byly tyto děti pohlaví. V tom případě se většinou užije čtverec nebo trojúhelník v kroužku jako symbol pro osobu nebo osoby **nedefinovaného pohlaví** (viz obr. 3/3).

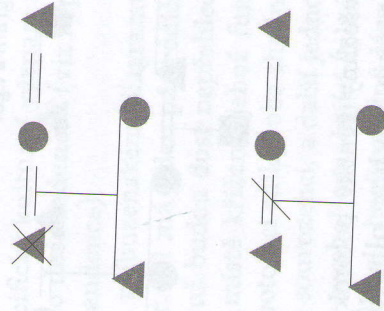
Tohoto symbolu bývá někdy také využíváno k označení Ega. Ego je velice důležitý znak příbuzenského diagramu, protože jej jako celek orientuje: říká, kde jaký příbuzenský typ stojí právě ve vztahu k Egu, proto musí každý příbuzenský diagram (až na výjimky) nést označení Ega. Jednou takovou výjimkou je kupříkladu diagram na obr. 3/2, ve kterém jsou příbuzenské vztahy jasné (to je dáno jejich komplementaritou a reciprocitou). Kdyby ale v diagramu byla zachycena ještě jedna generace a poté by do něj měl být přidán například ještě „matčin bratr“, nutně by již bylo potřebné orientující Ego. aby bylo jasné, o čí matku s vlastně jedná (viz obr. 3/4).

OBR. 3/5. Zemřelé osoby v příbuzenském diagramu.

OBR. 3/6. Znovuuzavření manželství na příbuzenském diagramu.

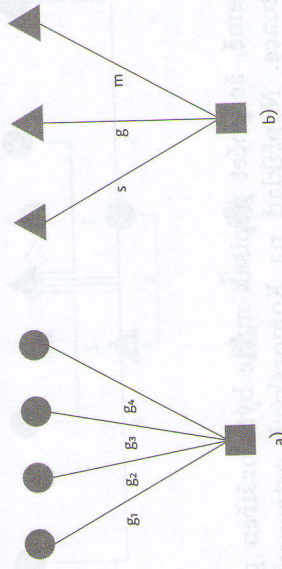

U komplikovanějších diagramů je Ego nezbytné. Zatímco Ego může být v každém diagramu pouze jedno, ke kterémkoliv další osobě v příbuzenském diagramu referujeme jako k **alterovi** (někdy označovanému analogicky k Egu také jako **Alter** nebo **referent**). Každý jiný znak na diagramu může rovněž reprezentovat celou skupinu příbuzných daného typu, avšak Ego reprezentuje vždy jednotlivce.

Vedle těchto symbolů se v příbuzenských diagramech setkáváme ještě s jejich různými variantami, reflektujícími různé další běžné situace. V případě, že chceme zaznamenat úmrtí některých osob, symboly pro muže a ženu přeškrtneme. V případě zrušení afinní vazby (rozvod, anulování manželství apod.) přeškrtneme symbol pro tento vztah. Jestliže by například matka/manželka na diagramu na obr. 3/2 ovdověla, zaznamenali bychom takovou situaci přeškrtnutím symbolu pro otce/manžela jako na diagramu na obr. 3/5. Pokud by došlo k ukončení manželství (rozvodu), vyjádříme to přeškrtnutím značky pro manželství. Záznam situace, kdy se ovdovělá nebo rozvedená žena znovu provdá, znázorňují diagramy na obr. 3/6.

I když máme při konstrukci příbuzenských diagramů tendenci zjednodušovat, abychom postihli ty nejběžnější vazby a vztahy,

OBR. 3/7. Dekomponovaná maternita/matrifiliace (a) a paternita/patrifiliace (b).

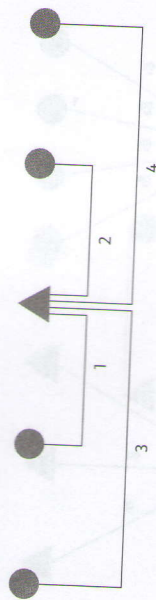

realita lidského života je daleko komplikovanější, takže ji stěží zachytíme několika symboly s jednoznačným významem, aniž bychom opomenuli některé podstatné rysy. Navíc jsou všechny tyto symboly, stejně jako slova ve kterémkoliv jiném jazyce, otevřeny významové interpretaci. Jinak to ani není možné, protože se jimi snažíme zaznamenat fenomény, které jsou samy kulturními interpretacemi. Pokud na taková specifika narazíme a budeme je pokládat za důležitá, budeme se při jejich záznamu jednoduše držet „morfologie“ jazyka příbuzenského studia a příslušné symboly vytváříme.

Filiace a symbol pro ni obvykle zahrnuje všechny aspekty rodičovství, respektive všechny aspekty, na základě kterých je potomek afiliován ke svým rodičům (případně všechny takové aspekty vnímané v dané kultuře jako samozřejmé). Je ale možné, že pro analýzu bude nutné určité aspekty odlišit a tento vztah **dekomponovat** (viz diagram na obr. 3/7) na jednotlivé významové charakteristiky a k jednotlivým znakům pro filiaci přiřadit například **popisky**, které je vysvětlují. Tak v případě nových reprodukčních technologií můžeme různé aspekty mateřství rozlišit například popisovou „g₁“ vedle znaku pro filiaci, která pak například může odkazovat ke genetické vazbě mezi předkem a potomkem, „g₂“ označující těhotenství jako atribut vytvářející vztah matka – dítě, „g₃“ vyjadřující adopci, „g₄“ vyjadřující, že mezi matkou a dítětem je vazba založená na sdílení mitochondriální DNA, „g₅“ upozorňující, že matka a dítě sdílejí nukleární DNA atd. Také v případě otcovství lze filiaci dekomponovat a její jednotlivé atributy odlišit číselnými popiskami nebo popiskami vyjadřujícími zkratkovitě charakter otcovství: například „s“ nebo „l“ pro sociálního nebo legálního otce, „g“ pro genetického otce, „m“ pro matrikového otce atd. (pro využití popisek srovnej [Ottenheimer 2006]; pro dekompozici rodičovství viz kapitulu 2).

OBR. 3/8. Rozlišení pořadí uzavřených manželství.

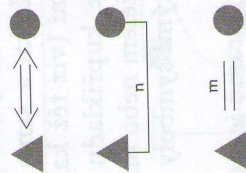

Samozřejmě, že počet popisů může být rozšířen podle dané kulturní situace. Například na Komorských ostrovech je důležitou charakteristikou zakládající vztah mezi matkou a dítětem skutečnost, že její matka kojí. Kvůli specifickému příbuzenskému uspořádání žijí na Komorách sestry obvykle ve společné domácnosti a mnohdy také **společně kojí** všechny v ní žijící děti. Přestože vědí, která z nich které dítě porodila, pokládají je všechny za své děti. To se odráží také v příbuzenské terminologii (viz kapitolu 11), protože jejich děti je všechny oslovují jako své matky a sebe navzájem oslovují jako bratry a sestry. Na rozdíl od nás neříkají, že sdílejí společnou krev, ale že sdílejí mléko z matčina prsu. Proto se také tyto sourozenci (nebo naši terminologií bratrance a sestřence) nesmějí brát, protože jsou považováni za příliš blízké příbuzné [Ottenheimer 1994: 59]. Pokud bychom chtěli tento atribut definující rodičovství zaznamenat, bylo by zřejmě vhodné doprovodit fliachní symbol popisovou napříkad „l“ pro laktaci nebo laktální matku/y. Nemluvě již o tom, že fliace může být také vztahem **afinním** (viz níže).

Interpretačně otevřený je i symbol pro manželství. To je pochopitelné, protože v různých kulturách (nebo sociálních vrstvách) a pro různé jedince může manželství znamenat různé věci (viz kapitoly 8 a 9). V praxi se tak můžeme setkat s řadou alternativních manželských forem – kupříkladu s polygynními manželstvími – a v popisách můžeme chtít rozlišit pořadí uzavíraných manželství (viz obr. 3/8).

V romských osadách východního Slovenska je zase možno se setkat s manželstvími uzavřenými tradiční cestou před příbuznými, s občanským sňatkem uzavíraným před státním úředníkem (obvykle starostou vesnice), s církevním sňatkem uzavřeným před místním knězem nebo prostě dlouhodobým společným soužitím partnerů [Skupník 2007a]. Pokud se budeme během výzkumu pohybovat například v oblastech bývalého Sovětského svazu, informátoři nám mohou zdůrazňovat, že uzavřeli „brak“, případně pouze „graždanský brak“, tzn. že manželství bylo uzavřeno v občanském obřadu. Je možné, že bude potřeba všechny takové alternativní

OBR. 3/9. Nesezdané soužití.

manželské formy v příslušném výkladu rozlišit. Nutnost popisného rozlišení si možná vyžádá i jakýsi „semiafinní“ vztah – nebo možná spíše alternativní manželská forma (pro diskusi viz kapitolu 9) – stále běžnější v naší vlastní kultuře. V ní se zcela běžně setkáváme s variantou soužití, které je klasifikováno jako „nesezdané (manželské) soužití“. I když se z hlediska **právní definice** nejedná o manželství a o příbuzenský vztah, v některých případech může být dlouhodobější, trvalejší i plodnější než klasické manželství. Právě proto se o něm často v kategoriích manželství uvažuje. Může se dokonce stát, že v některých případech budeme muset vyvinout značné úsilí a konceptuální tlak, abychom podobně jako v případě odhalování adopce zjistili, že dotyčný pár nežije v právně definovaném manželství – oni i jejich okolí vůbec nemusí mezi manželskými variantami běžně rozlišovat.²⁰ Budeme-li pokládat za nutné tento aspekt zaznamenat, je možné k symbolu pro afinitu přidat popisku, která zachytí tuto specifikaci. Snad není od věci poznamenat, že už popiska, kterou zvolíme, bude naznačovat, jak na daný fenomén nahlížíme: bude to „n“ jako manželství nesezdané, nebo spíše užíjeme „n“ jako netradiční, bude to „m“ jako moderní, nebo dokonce „t“ jako tradiční, protože je možné, že bude v populaci nejběžnější? Jinou možností je označit tento vztah samostatným symbolem: jednou z již existujících variant je běžný symbol pro manželství v ostrých závorkách, tzv. oboustranná šipka (viz tři z možných variant na diagramech na obr. 3/9).

Interpretaci jsou otevřeny dokonce samotné příbuzenské typy a jejich symboly. Jak uvidíme v následujících kapitolách, afinní vztah se nemusí nutně týkat pouze muže a ženy a nemusí mít

²⁰ Nesezdaná manželství, neproblémově okolím pokládána za manželství, se vyskytují běžně například v již uváděných romských osadách východního Slovenska [Skupník 2007a]. V kapitole o manželství bude o nich právě proto pojednáno jako o alternativním manželském uspořádání (viz kapitolu 9).

pouze obsahy běžné v homosexuálních uniích západního světa. U Nuerů například je možné, aby si žena vzala za určitých okolností jinou ženu za manželku a sama byla v postavení manžela s jeho právy a povinnostmi (viz též kapitulu 2). Zatímco analýza této sociální situace by se kupříkladu mohla snažit zachytit, co vlastně znamená být manželem nebo manželkou, příbuzenský diagram by musel vyřešit, jakými symboly zaznamenat ženu-manžela a ženu-manželku.

Jazyk příbuzenských diagramů je stejně otevřený, produktivní, arbitrární a symbolický systém [viz např. Salzmann 1996: 27–29] jako každý jiný jazyk, a proto umožňuje vytváření „nových slov“ podle konkrétních sociálních situací. Je ale nezbytné, aby všechny symboly vytvořené pro zachycení těchto situací a s nimi spojených vztahů – pokud jejich význam nebude jasný z explicitních nebo implicitních odkazů v textu – byly **jasně vysvětlené v klíči (vysvětlivkách)** k příbuzenskému diagramu tak, jako jsou ve vysvětlivkách popsány symboly například na turistické mapě (viz například klíč u diagramu na obr. 8/14).

3.2. Univerzální klasifikace příbuzenských kategorií a generační úrovně diagramu

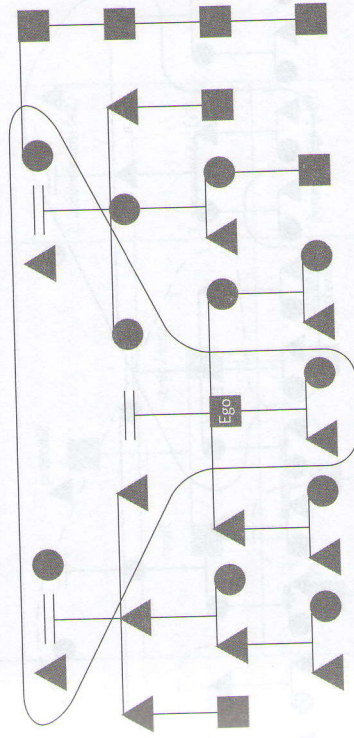
Příbuzné, které příbuzenský diagram zachycuje, je možno univerzálně klasifikovat podle určitých charakteristik jejich vzájemných vztahů a na základě těchto charakteristik je rozřadit do speciálních kategorií. Takové rozdělení však platí univerzálně pouze v tom smyslu, že se jedná o **antropologický analytický koncept**. Z hlediska „jazyka“ příbuzenské analýzy by se tedy jednalo o foný, které nemusejí být danou kulturou rozeznávány jako fonémy, a patřily by do analýzy fonetické, a nikoliv fonémické.²¹ Tyto kategorie nemusejí konkrétní studované kultury vůbec vnímat jako podstatné či dokonce existující, nebo se mohou překrývat či splývat.

První takovou skupinou příbuzných jsou všichni příbuzní, kteří **sdílejí** společného předka jakéhokoliv pohlaví, tj. **kognáti**. V běžném jazyce bývají označeni jako příbuzní **pokrevní** (v odborné literatuře se někdy setkáváme s termínem příbuzní **konsanguinní**),²² méně etnocentrickým termínem mohou být označeni

²¹ Pro fonemickou a fonetickou analýzu v jazyce a přístup *emic* a *etic* v antropologii viz např. [Ottenheimer 2009: 47–76].

²² Oba tyto termíny vycházejí ze západní kulturní představy o sdílené krvi (viz kapitoly 1 a 7) a kvůli tomuto významovému zatížení je jejich využití jako univerzálního analytického označení pokládáno za příliš etnocentrické. Když bychom je snad chtěli

OBR. 3/10. Lineálové a kolaterálové (plnou čarou ohraničení všichni lineálové Ego, všichni ostatní na diagramu jsou jeho kolaterálové).

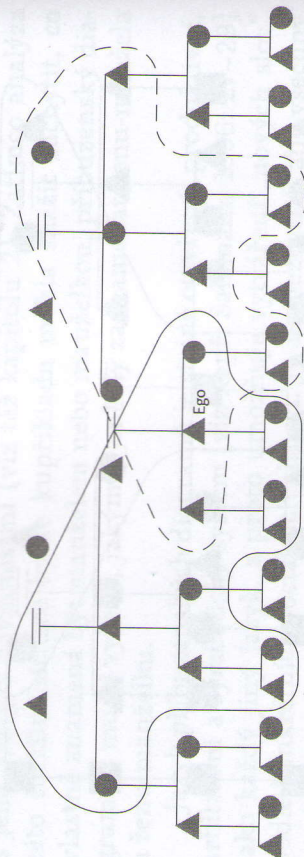
jako **konsubstanciálové** (viz kapitulu 1). V kategorii kognátů lze rozlišit dva subtypy příbuzných a těmi jsou **lineární** příbuzní (lineálové) a **kolaterální** příbuzní (kolaterálové). Lineálové jsou ti příbuzní, kteří stojí v **přímém vzájemném vztahu potomek – předek**. Jedná se tedy například o linii prarodič – rodič – potomek. Z hlediska Ega diagramu jsou to jeho přímí předci a přímí potomci. Oproti tomu **kolaterálové** jsou příbuzní, kteří **sdílejí společného předka, ale sami nestojí ve vzájemném vztahu potomek – předek** (viz obr. 3/10). Z hlediska Ega diagramu by to byli sourozenci jeho rodičů (tj. tety a strýci) a jejich potomci (bratřanci a sestřence) sourozenci rodičů jeho rodičů a jejich potomci atd., a také potomci jeho sourozenců atd. Na diagramu je možno je vnímat jako vedlejší linie k lineálům Ega, jejichž přímým předkem jsou sourozenci Ega a přímého předka Ega.

Zatímco ve své vlastní generaci se Ego setkává pouze se svými kolaterály (příčemž sourozenci stojí v poněkud výjimečné pozici s ohledem na nepřerušenu řadu předků, kteří jsou všichni jejich společnými lineály), v generacích ostatních může rozlišit mezi lineály a kolaterály. Pokud jsou fliční kroky ke společnému předkovi nebo potomkovi vedeny pouze přes předky stejného pohlaví (a při krocích k potomkům také), jsou výsledkem této selekce patrilineární příbuzní neboli **agnáti**, pokud postupujeme v mužské linii,

s užitím současnějších představ a termínů nazvat genetičti nebo biologičti příbuzní, narazili bychom zase na naše současné kulturní předsudky o univerzalitě západní konceptualizace lidské reprodukce, jak jsme o tom již hovořili v předchozích kapitolách (viz kapitoly 1 a 2). Je pravda, že i termín kognáti pochází ze západní kulturní tradice, jeho etnocentrický náboj se ale nezdá být tak výrazný.

OBR. 3/11. Agnátí, uterinní příbuzní a ostatní kognátí (agnátí ohraničení plnou čarou, uterinní příbuzní přerušovanou, ostatní kognátí mimo tyto dvě skupiny).

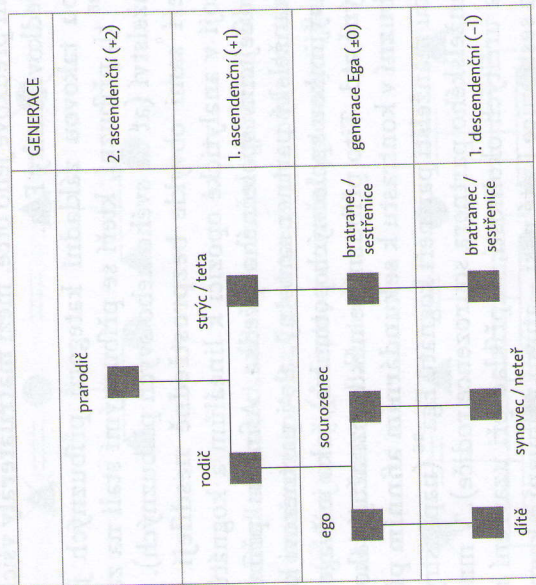
a matrilinéární neboli **uterinní** příbuzní,²³ pokud postupujeme v ženské linii (viz obr. 3/11). I když se pro patrilineární a matrilinéární příbuzné vnučuje termín „patrilineálové“ a „matrilineálové“, se kterými se je také možno občas setkat, je důležité si uvědomit, že se nejedná pouze o lineály Ega, ale také o jeho specifické kognáty.

Příbuzní Ega jsou také rozlišeni podle svého postavení v jednotlivých generacích. Generační rozlišení příbuzných je jako další univerzální atribut příbuzenství (vedle genderového rozlišení příbuzných) zachyceno v generačních rovinách příbuzenských diagramů (viz obr. 3/12): podle toho, kde přesně symbol pro určitý příbuzenský typ v diagramu stojí, získává tento symbol rovněž generační rozměr a význam. Generace Ega bývá v diagramech označována jako **generace nultá** (0). Jedna generace „nahoru“, tj. generace rodičů Ega, je **první ascendenční** (vzestupná) generace (+1), jedna generace „dolů“, tj. generace potomků Ega, je **první descendenční** (sestupná) generace (-1). V první ascendenční (+1) generaci jsou zastoupeni příbuzní jako otec, matka, strýc a teta, použijeme-li českou příbuzenskou terminologii. V nulté (0) generaci se nacházejí sourozenci a bratraci a sestřence, v první descendenční (-1) generaci synové, dcery, neteře, synovci a sestřenic (viz níže). Každý fliční krok zvyšuje generaci o jeden stupeň. Generace prarodičů je tak z hlediska Ega druhou ascendenční generací (+2), praprarodičů třetí (+3) atd.²⁴ S ohledem na generace a další zmíněné charakteristiky je příbuzné Ega možno rozdělit na předky přímé a ne-

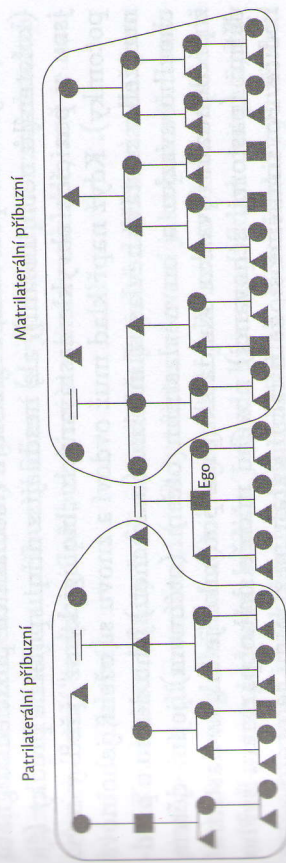
23 Čestina obvykle užívá tuto adjektivní formu, někdy ve variantě *uterinní* příbuzní (z lat. *uterus*, *děloha*), v analogii k agnátům je možné uvažovat o zavedení (zatím podivně znějící) jednoslovné substantivní formy *uterinátí*.

24 Při čtení označení generací je nutná listá ostrážitost! Čas od času je možné se setkat se zápisem právě opačným, ve kterém jsou generace ascendenční (nahoru jdoucí) v di-

OBR. 3/12. Generační rozdělení příbuzných.

OBR. 3/13. Patrilineární a matrilinéární příbuzní.

přímé (neboli ascendancy lineální a kolaterální) a potomky přímé a nepřímé (neboli-li descendancy lineální a kolaterální).

Skutečnost, že na základě bilaterality filiace je (většinou) každý jedinec afiliován ke dvěma rodičům a dvěma skupinám příbuzných, umožňuje analytické rozlišení mezi příbuznými „ze strany“ otce a „ze strany“ matky Ega, tj. na základě **laterality**. Těm prvně uvedeným se říká **patrilineární** příbuzní, druhé skupině **matrilinéární** příbuzní (viz obr. 3/13). Středověká Evropa kupříkladu činila toto důležité rozlišení odkazem k příbuzným „po meči“ a příbuz-

agramu, ale v nichž příbuzných časem ubývá) označeny znaménky zápornými, a descendenční (jako „přibývající“) znaménky kladnými.

ným „po přeslici“. Mezi **patrilaterály** Ega tak patří všichni kognáti a přímí předkové jeho otce, mezi **matrilaterály** všichni kognáti a přímí předkové matky Ega.

Druhou takovou základní kategorií příbuzných jsou **afinní** příbuzní,²⁵ tj. příbuzní, kteří se příbuznými stali na základě uzavření manželství (ať už svého nebo svých příbuzných). Afinní příbuzní, kteří sami obvykle **bezprostředně nesdílejí** společného předka, stojí v analytické opozici k lineálům a kognátům, tj. příbuzným sdílejícím společného předka. Afirmním příbuzným Ega není jen manželský partner samotný, ale i partnerovi kognáti a lineálové (s výjimkou společných potomků), jako je švagr, švagrová, tchán, tchýně atd. Tito příbuzní se někdy označují jako **primární afinní příbuzní** v kontrastu k **sekundárním afinním příbuzným**, kterými jsou manželští partneri kognátů Ega²⁶ (např. strýc a teta ve smyslu manželského partnera sourozence rodiče). V mnoha kulturách – a za určitých okolností, například při uzavření manželství bratrance a sestřenice i v té naší – afinní příbuzní a kognáti nestojí ve výlučné opozici a někteří jedinci mohou okupovat obě pozice i v případě blízkých příbuzných.

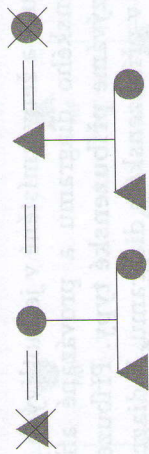
Dalším typem afinních příbuzných jsou tzv. **nevlastní** příbuzní. Jsou to příbuzní, kteří stojí v sociálních pozicích kognátů (kolaterálů nebo lineálů), ale nesdílejí s nimi společné předky (tj. jsou v pozicích obvykle zastávaných „biologickými“ předky nebo potomky). Když například muž ovdoví a znovu se ožení, jeho nová manželka se stává nevlastní matkou (macechou) jeho dětem z předchozího svazku a on nevlastním otcem (otčím) jejím dětem z předchozího svazku. Každá skupina potomků je tak nevlastními dětmi (pastorci, schovanci) nového manželského partnera svého rodiče. Pověsimme si, že **filiální vztah** mezi nimi je proto vztahem **afinním**.²⁷ A zrovna tak jsou afinními příbuznými dvě skupiny jejich nevlastních potomků: ti jsou **nevlastními** sourozenci (viz obr. 3/14), a sourozenectví je v takovém případě zrovna tak

25 V češtině se obvykle užívá tato adjektivní forma (obvykle *afinní*, někdy také *afinitní* příbuzní); lze také nově vytvořit substantivní formu *afinátů*, byť zní (zatím) poněkud krkolomně; snad by ale bylo možné ji s ohledem na praktičnost jednoslovně verze termínu zavést jako analogii ke *kognátům*.

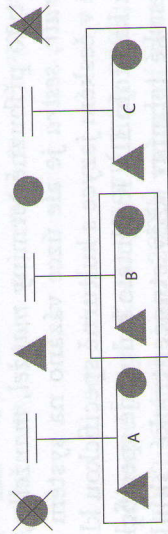
26 Terminologie značně kolísá: jako primární afinní příbuzní bývají někdy označováni pouze manželé, kdežto kognáti manželského partnera (a jeho přímí předci) bývají označeni jako sekundární afinní příbuzní, jindy jako kolaterální afinní příbuzní; termín kolaterální afinní příbuzní bývá jindy použit pro afinní příbuzné kognátů Ega.

27 Rozdílná česká příbuzenská terminologie matka – macecha, otec – otčím a potomci – schovanci/pastorci odlišuje konsubstanciální a afinní filiace, respektive překrývání se genetrix – matka a genitor – pater v první variantě a nepřekrývání se ve druhé variantě rodičovských vztahů (viz kapitola 2).

OBR. 3/14. Nevlastní potomci a sourozenci: filiace jako afinní vztah.

OBR. 3/15. Polorodí sourozenci, nevlastní sourozenci, plnorodí sourozenci (každá dvojice označena jako A, B a C představuje plnorodé nebo vlastní sourozence; plná čára označuje skupiny sourozenců polorodých; skupiny A a C jsou si vzájemně sourozenci nevlastními).

jako filiace vztahem afinním, a ne kognátním. Obecně řečeno, nevlastní příbuzní jsou příbuzní afinní (s výjimkou příbuzných adoptivních, kteří se stávají příbuznými na jiném základě, než je uzavření manželství).

Kombinace afinity a filiace umožňuje ještě další variantu. Jsou jimi **polorodí** sourozenci (někdy též označováni jako poloviční sourozenci z anglického *half siblings*), kteří jako svého předka společně sdílejí pouze **jednoho rodiče**. Jednalo by se například o situaci, kdy zmíněný nově vzniklý pár s dětmi z předchozího svazku by měl děti také spolu. Zatímco potomci tohoto existujícího páru by si byli vzájemně plnorodými sourozenci, s matčinými a s otcovými potomky z původních vztahů by byli sourozenci polorodými, a potomci původních vztahů otce a matky by si vzájemně byli sourozenci nevlastními (viz obr. 3/15).²⁸ Vzniká tak paradoxní situace, kdy jeden bratr (respektive dva bratři) může říci „s bratrem mého bratra nejme příbuzní“, nebo „polorodý bratr mého polorodého bratra je můj nevlastní bratr, tj. člověk, se kterým nesdílím žádného společného předka“.

28 Někdy je termínu nevlastní sourozenci užíváno volněji a zahrnuje i sourozence polorodé [viz např. Možný 2006: 285, 286]; protože se ale jedná o odlišný typ příbuzenského vztahu, je vhodné je konceptuálně rozlišovat.

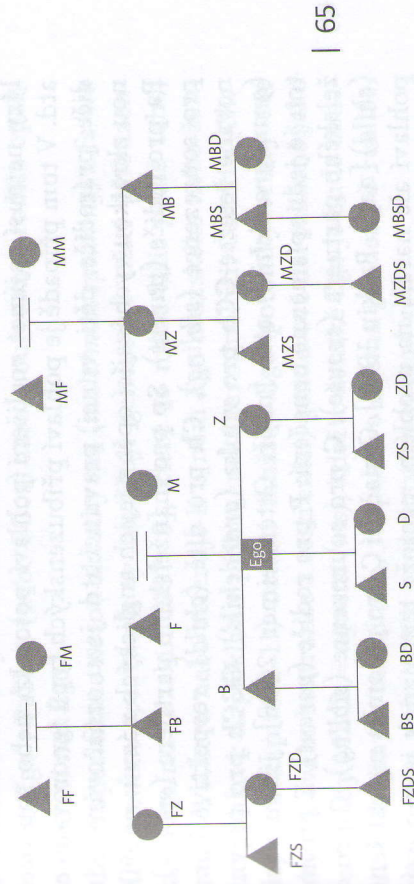
Symbyly pro muže a ženy umístěné v jednotlivých generačních rovinách příbuzenského diagramu a provázané afinními a fliáč-ními vztahy nazýváme **příbuzenské typy**. Příbuzenský typ je ur-čen svou pozicí v příbuzenském diagramu. V diagramu manželské (konjugální) rodiny, doplníme-li jej o Ego v generaci potomků, mají genderové symbyly pro příbuzenské typy významy, které by- chom v češtině označili jako *otec* a *matka* (v generaci +1) a *bratr* a *se- stra* (v generaci 0). Kdybychom Ego přesunuli do generace rodičů, pak podle toho, zda by označovalo muže, nebo ženu, bychom v této generaci rozlišili *manžela* a *manželku*, a v generaci potomků *dceru* a *syna* (viz např. obr. 3/2).

Označit tyto příbuzné termíny *manžel, manželka, otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra* je ale úzce vázáno na systém příbuzenské terminologie v českém jazyce s kulturně specifickou klasifikací příbuzných (viz kapitola 11). Kvůli této kulturně specifické klasifikaci jsou příbuzenské termíny vždy **etnocentrické**: shlukují a **klasifikují** různé příbuzné jako shodné. V češtině například je mnoho různých příbuzných klasifikováno jako *sestřence* (například dcera bratra otce a také dcera sestry matky).

Analytický koncept příbuzenských typů umožňuje se nejasnostem příbuzenské terminologie (z velké části) **vyhnout**: podstatou příbuzenských typů ale je, že se snaží podávat **kulturně neutrální** popis svých základních vztahových charakteristik, což umožňuje jejich **mezikulturní** užití [srovnej Ottenheimer 2006; Schwimmer 2003; Pasternak 1976: 129–131; Parkin 1997: 47–50]. Každý příbuzenský typ označuje pouze příbuzné vykazující shodné charakteristiky vycházející ze základních příbuzenských vztahů (pohlaví, generace, rodičovství, sourozenectví, manželství) a rozlišuje pozice pro ženského rodiče, mužského rodiče, ženského potomka, mužského potomka, ženského sourozence, mužského sourozence, manželku a manžela. Tyto příbuzenské typy jsou označeny začátečními písmeny příbuzenských termínů užívaných v angličtině.²⁹ Je možno se setkat s řadou systémů,³⁰ nejobvyklejší je využití prvního písmene nebo prvních dvou písmen. V případě novějšího vyu-

29 Toto rozlišení a označení příbuzenských typů vychází z představy „primárních příbuzných“ a univerzálnosti nukleární rodiny u G. P. Murdocka [1965:1–22, 94]; právě kvůli této představě „primárnosti a univerzálnosti“ bývá i konceptu příbuzenských typů někdy vytýkána určitá etnocentričnost; užitečnost a využitelnost konceptu je ale zjevná.

30 Existují také různé národní varianty, případně individuální varianty jednotlivých autorů, z hlediska rozšíření užití se však jeví jako okrajové.

Žití prvního písmene [např. Keesing 1975; Holy 1996; Parkin 1997; Schwimmer 2003; Ottenheimer 2006] vypadají zkratky takto: M (*mother*), F (*father*), D (*daughter*), S (*son*), Z (*sister*), B (*brother*), W (*wife*) a H (*husband*). V případě zkratk vycházejících z prvních dvou písmen anglického názvu [např. Murdock 1965; Schusky 1965; Pasternak 1976] jsou (po pořadí) tytéž typy označeny jako Mo, Fa, Da, So, Si, Br, Wi a Hu.

Ostatní typy příbuzných jsou na příbuzenských diagramech označovány **komponovanými řetězci**. Ty se jednoduše skládají z řady označení pro těchto osm typů příbuzných. Tak jeden ze strýců v našem příkladu by byl označen jako **MB**, tedy matčin bratr (nebo v angličtině *Mother's Brother*), další jako **FB**, otcův bratr (*Father's Brother*), další **MZH**, manžel matčiny sestry (*Mother's Sister's Husband*) a další **FZH**, manžel otcovy sestry (*Father's Sister's Husband*). Tímto způsobem lze přesně zařadit každého příbuzného pod specifický příbuzenský typ a jednoznačně jej označit (viz obr. 3/16). Například člověka, kterého v češtině označíme vágně jako „vzdáleného bratrance“, můžeme přesně popsat jako kupříkladu **FBSDS**: bude se jednat o syna dcery syna otceva bratra (*Father's brother's Son's Daughter's Son*).³¹

31 Kvůli specifice české gramatiky je výhodnější při čtení zkratk pro příbuzenské typy, pokud se jedná o delší komponované řetězce, postupovat odzadu dopředu. FBSDS je prostě, byť poněkud kostrbaté „syn dcery syna bratra otce“. Bylo by také pochopitelné možné označovat příbuzenské typy nikoliv anglickými, ale jejich českými ekvivalenty (viz též poznámku 30). Vzhledem k postupujícímu rozšíření angličtiny i vzhledem k tomu, že doposud je většina antropologické literatury věnující se tomuto tématu psaná anglicky zdá se být nejvýhodnější zůstat u jejich anglických ekvivalentů.

V některých případech ale takové detailní rozlišení příbuzenských typů není zapotřebí – například nás z důvodu rovně analýzy nemusí zajímat rozlišení pohlaví potomků nebo sourozenců atd. V tom případě je pohlaví příbuzenských typů ignorováno a rodiče, prarodiče, děti, vnuci, pravnucci atd. jsou označovani jednotnou zkratkou vycházející opět z jejich anglických názvů: například **Pa** pro rodiče (*parent*), **Sp** pro manželského partnera (*spouse*), **Sb** pro sourozence (*sibling*), **Ch** pro dítě (*child*), respektive komponované řetězce **GCh** pro vnuka (*grandchild*), **GGCh** pro pravnučku (*grandgrandchild*) atd. [např. Ottenheimer 2006]. Jinou variantou je jednopísmenné označení: **P** pro rodiče (*parent*), **E** pro manželského partnera (*spouse*), **G** pro sourozence (*sibling*), **C** pro dítě (*child*) [např. Parkin 1997]. Označení **C** pro potomka nerozlišeného pohlaví ale naráží na problém, protože tento znak je v převážné většině textů užíván pro označení bratranců a sestřenic (*cousins*), tak jak bude využíván i v tomto textu; pro genderově nerozlišené příbuzenské typy bude naopak užíváno dvoupísmenné označení. V menší míře je možno se setkat ještě s různými dalšími variantami, nicméně v každém případě platí, že s dalšími „slovy“ příbuzenského diagramu nakládáme jako s termíny v jakémkoliv jiném jazyce: podle potřeby je vytváříme a jejich významy definujeme, v případě diagramů explicitně v klíči.

Zatímco někdy není nutné rozlišit pohlaví příbuzenského typu, jindy je naopak nutné rozlišit jeho pohlaví relativně ve vztahu k jinému příbuznému (respektive Egu). I pro toto označení se využívá angličtina: příbuzný opačného pohlaví bývá označen jako **os** (*opposite sex*), příbuzný stejného pohlaví jako **ss** (*same sex*). Řetězec **PassSb** (nebo **PssG**) pak znamená „rodičův sourozenec stejného pohlaví“ (*Parent's same sex Sibling*), což může být buď bratr otce, nebo sestra matky. Stejně tak se někdy rozlišuje příbuzný starší jako **e** (*elder*), jindy **o** (*older*) a mladší jako **y** (*younger*). Zkratka **FyB** je pak „otcův mladší bratr“ (*Father's younger Brother*), **MeB** zase „matčin starší bratr“.

Pokud je znak **e** (**o**), **y**, **ss** nebo **op** přiřazen na konec řetězce, referuje k Egu – znamená tedy „mladší/starší než Ego“: **FZDy** znamená „dcera sestry otce, (která je) mladší než Ego“ (tzn. **FZD** je mladší než Ego), zatímco **FZyD** by znamenalo „mladší dcera sestry otce (Ega)“, (tzn. **FZ** má dvě dcery a v tomto případě se jedná o tu mladší z nich). Obdobně **FeZDy** znamená „dcera starší sestry otce, (která je) mladší než Ego“, (tzn. otec má dvě sestry, toto je ta starší z nich; ta má dceru, která je mladší než Ego); oproti tomu **FeZyD** by znamenalo „mladší dcera starší sestry otce (Ega)“ (tzn. otec má dvě sestry, toto je ta starší z nich; ta má dvě dcery, toto je ta mladší

a nich). Obdobnou logikou se řídí vztah pohlaví Altera k Egu: **PaSbss** (nebo **PGss**) by znamenalo „sourozenec rodiče stejného pohlaví jako Ego“, **PaSbos** (nebo **PGos**) zase „sourozenec rodiče opačného pohlaví než Ego“.

Další specifikace nesou zkratky **ms** (*male/man speaking*) a **fs/ws** (*female/woman speaking*): ty rozlišují genderové užití příbuzenského termínu [Parkin 1997: 9], které se může lišit podle toho, oslovuje-li Altera nebo referuje-li o něm Ego mužského nebo ženského pohlaví: například v příbuzenské terminologii Čeroků (*Cherokee*) (viz kapitolu 11) označí mužské Ego potomky sestry své matky (tj. svého bratrance a sestřenic) genderově nerozlišeně jako **agwetsi**, tedy **MZCh = agwetsi (ms)**, kdežto ženské Ego je bude označovat zcela jiným termínem, respektive dvěma genderově rozlišenými termíny, tedy **MZCh = ungwatu/ ungwina (ws)**.

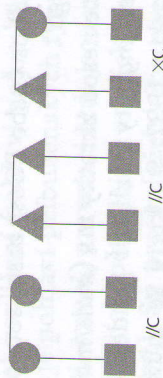
3.4. Klasifikace bratranců a sestřenic

Velmi specifickou skupinou příbuzných jsou bratranci a sestřenice. Jsou jednou z těch kategorií příbuzných, která zahrnuje nekonečné množství různých příbuzenských typů. Většina z nich je v mnoha systémech příbuzenské terminologie klasifikována jako jedna příbuzenská kategorie. I v českém systému příbuzenské terminologie jsou potomci potomků bratranců klasifikováni jako bratranci, respektive „vzdálení“ bratranci atd. Jazyk příbuzenských studií pracuje také s tímto termínem a velkou skupinu těchto příbuzných zahrnuje pod jednu kategorii, která se obvykle označuje zkratkou **C** (*z anglického cousin*). Do této kategorie – v podstatě jakéhosi antropologického „klasifikačního příbuzenského typu“ – by spadali všichni příbuzní, jež by bylo možno označit jako např. **FBS**, **FZS**, **FBD**, **FZD** až po **FBSDDSSDDDDSSDS** atd.

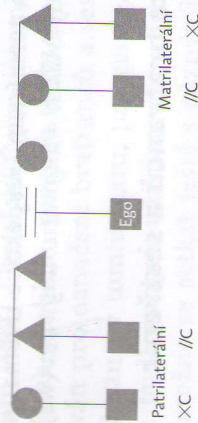
Takové přesné rozlišení je pro analýzu a deskripci mnohdy zbytečné. Nicméně bezbřehá kategorie bratranců a sestřenic, jak ji užívá běžný jazyk, je pro potřeby příbuzenského studia zase příliš široká. Proto jazyk příbuzenství tento „metatyp“ příbuzných dále specifikuje podle určitých shodných sdílených charakteristik. Takové kategorie navíc nefungují pouze jako kategorie analytické, ale v mnoha různých kulturách jsou prakticky využívány a stávají se tak nezbytné pro pochopení logiky a fungování jejich příbuzenských systémů.

Základním definičním znakem kategorie bratranců a sestřenic je, že se jedná o **potomky páru sourozenců**. Vyjdeme-li z tohoto odvození, můžeme rozlišit čtyři různé skupiny bratranců a sestřenic.

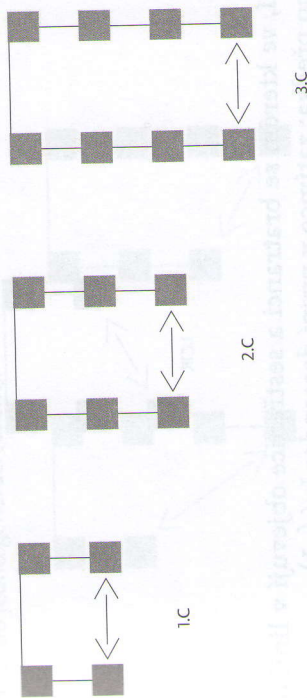

OBR. 3/18. Rozlišení bratranců a sestřenců (patrilaterální a matrilaterální, křížoví a paralelní).

nic: MBD a MBS, MZD a MZS, FBD a FZS, a poslední FZD a FZS. Vedle toho, že můžeme ignorovat jejich pohlaví a nerozlišovat mezi ženskými a mužskými potomky sourozenců, jak to činí např. angličtina, můžeme tyto příbuzné rozdělit do skupin podle **pohlaví sourozeneckého páru** jejich předků. Vzniknou tak dvě skupiny bratranců a sestřenců. V jedné skupině budou potomci **sourozenců stejného pohlaví**, ve druhé potomci **sourozenců opačného pohlaví**. Potomky sourozenců stejného pohlaví označuje antropologie jako **paralelní bratrance a sestřence**, potomky sourozenců opačného pohlaví jako **křížové bratrance a sestřence**. První takový příbuzenský klasifikační typ je v diagramech označován obvykle jako **/C**, druhý jako **XC** (viz obr. 3/17). Dále je možné bratrance a sestřence specifikovat s ohledem na jejich laterální pozici – na patrilaterální **/C** nebo **XC** a matrilaterální **/C** nebo **XC** (viz obr. 3/18).

Pochopení takového rozlišení je někdy nezbytné pro pochopení fungování celého příbuzenského systému. Zatímco v některých kulturách, jako například v naší vlastní, jsou bratrance a sestřence (respektive bratrance a sestřence, které máme za „blízké“ bratrance a sestřence) pokládány za nevhodné manželské partnery, v jiných jsou naopak partnery preferenčními. Takto mohou být například preferováni **XC** a diskriminováni **/C**, nebo naopak (viz kapitolu 8); v některých systémech příbuzenských terminologií zase mohou být

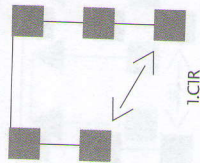

//C oslovování stejným termínem jako sourozenci Ega, zatímco jejich křížové protějšky jsou označeny jiným příbuzenským termínem (viz kapitolu 11).

Jako paralelní nebo křížoví bratrance a sestřence jsou nazýváni nejen potomci sourozenců stejného nebo opačného pohlaví v první generaci, ale i jejich **potomci v generacích dalších**: i potomci paralelních bratranců a sestřenců jsou paralelními bratrance a sestřenci, stejně jako potomci křížových bratranců jsou křížovími bratrance a sestřenci bez ohledu na pohlaví a příbuzenskou distanci.

Příbuzenská distance je dalším atributem, na základě kterého mohou být bratrance a sestřence dále detailněji rozlišováni. Právě pro ně užívá běžná čeština volně označení „vzdálení“ bratrance a sestřence, respektive o nich hovoří jako o bratrancech a sestřenicích „z téhož kolene“. Takové označení je mnohdy zmatené a nepřesné, a proto antropologie volí přesnější rozlišení³² [viz např. Ottenheimer 1996: 10–11; Ottenheimer 2006; Schwimmer 2003]. První generaci bratranců a sestřenců, to jest první generaci potomků dvou sourozenců, označuje jako **první bratrance a sestřence**, ve zkratce **1.C**. Jejich potomky, to jest druhou generaci bratranců a sestřenců, označuje jako **druhé bratrance a sestřence**, ve zkratce **2.C**, jejich potomky pak jako **třetí bratrance a sestřence** (**3.C**) atd. **Pořadí** bratranců a sestřenců reflektuje **generační vzdálenost**, která bratrance a sestřence **dělí od sourozeneckého páru** jejich předků (viz diagram na obr. 3/19). Jejich pořadí je stupeň generační distance označující počet filiačních kroků k jejich předkům-sourozencům. Jestliže je od nich dělí jeden filiační krok, jsou první bratrance a sestřence, dva kroky znamenají druhé bratrance a sestřence atd. Zjednodušeně označuje pořadí bratranců a sestřenců

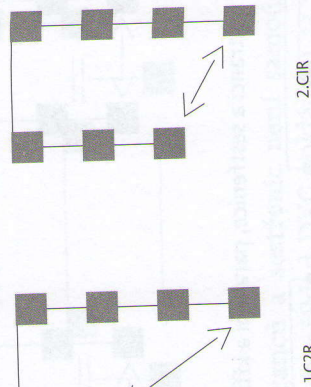
pořadí, ve kterém se bratrance a sestřenice objevují v linii od společného předka: zatímco v první descendenční (+1) generaci jsou si tyto potomci vzájemně sourozenci, ve druhé jsou si bratrance a sestřenice, a to poprvé, tedy první bratrance a sestřenice, jejich potomci jsou bratrance a sestřenice opět, podruhé, tedy druhí bratrance a sestřenice atd.

Pro určení generačního pořadí je podstatné, že **vzájemná generační vzdálenost** obou bratranců nebo sestřenic od jejich předků-sourozenců je **stejná**. V případě, že bratrance a sestřenice nepatří do stejné generace, je jejich pořadí určeno **menším** počtem mezigeneračních filiačních kroků mezi jedním z nich a jeho předkem, který je sourozencem druhého z nich. **Generační rozdíl** mezi bratrance a sestřenicemi **samotnými** je potom reflektován v přídomku rozvíjejícím kategorii s generačním pořadím, vyjadřujícím tento jejich vzájemný mezigenerační rozdíl. Jestliže je rozdíl mezi nimi samotnými jedna generace, hovoříme o prvních bratrancích a sestřenicích **ob jednu generaci** a označujeme je jako 1.C1R³³ (viz obr. 3/20).

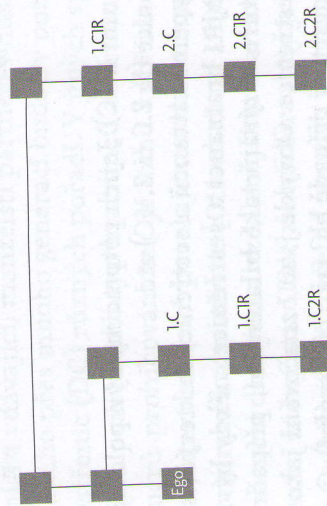
Je-li rozdíl mezi nimi dvě generace, hovoříme o prvních bratrancích a sestřenicích **ob dvě generace** – 1.C2R, v případě třígeneračního rozdílu ob tři generace – 1.C3R atd. (viz obr. 3/21). Ke generačnímu posunu může dojít samozřejmě na všech úrovních pořadí bratranců a sestřenic a pak je možno hovořit například o 2.C1R, 3.C2R, 2.C2R nebo 3.C3R. Z hlediska popisu těchto klasifikačních příbuzenských typů je nepodstatné, zda je Alter v generaci descendenční nebo ascendenční (viz obr. 3/22).³⁴

³³ Toto označení vychází opět z angličtiny a je zkratkou pro „once removed“, tedy „jednou [tj. ob jednu generaci] vzdálený“. Než jsem došel k tomuto překladu (a pochopení), poněkud kostrbatě jsem *removed cousins* překládal jako bratrance a sestřenice (generačně) „vyjmuté“ či „posunuté“, tento můj terminologický omyl bývá bohužel čas od času studenty porůznu opakován (ve zvláště tristních případech spolu s některými dalšími nepochopenými termíny, koncepty a definicemi z úvodních lekcí studia příbuzenství prezentovanými jako výsledky nejnovějšího vědeckého bádání) [Skupník 2009a].

³⁴ Alternativní systém, ovšem v antropologii téměř nepoužívaný, vychází z varianty rovněž přítomné v západní kultuře: po sourozencích následují 1.C, dva potomci 1.C by

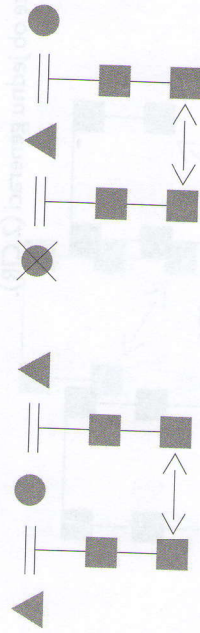
OBR. 3/22. Bratrance a sestřenice různého pořadí a generační distance.

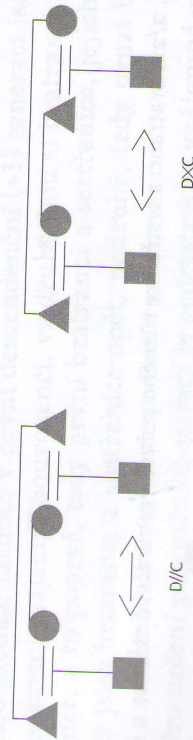
Analogy k definici bratranců a sestřenic, kteří jsou potomky páru plnorodých sourozenců, jsou potomci páru polorodých sourozenců (v angličtině polorodičských, *half siblings*), tj. sourozenců, kteří sdílejí pouze jednoho rodiče, označování jako **poloviční** (nebo polorodič) **bratrance a sestřenice**, ve zkratce $\frac{1}{2}C$. S tímto typem bratranců a sestřenic se můžeme setkat zejména v **polygamních** společnostech, ale také ve společnostech s vysokou **rozvodovostí** a uzavíráním následných manželství nebo v případě nových manželství ovdovělých partnerů (viz obr. 3/23). Deskriptivní polovičních bratranců a sestřenic můžeme upřesnit označením jejich pořadí, případně označením mezigeneračního rozdílu. Poloviční bratrance na diagramu na obr. 3/23 jsou tedy poloviční první bratrance – $\frac{1}{2}1.C$ (někdy se také hovoří o prvních polovičních bratrancích

byli vzájemně 3.C, protože jako 2.C by se vzájemně označili Ego a potomek jeho 1.C atd.

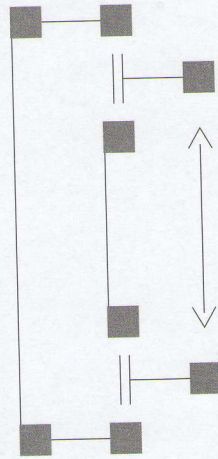
OBR. 3/24. Dvojíti bratranci a sestřenice, paralelní a křížoví (DXC, D//C).

cích s označením $1\frac{1}{2}C$). Jejich potomci by byli poloviční druží bratranci a sestřenice ($\frac{1}{2} 2.C$ či $2.\frac{1}{2}C$) atd.

Dalším typem bratranců a sestřenic, se kterým se můžeme setkat, jsou **dvojíti bratranci a sestřenice**; někdy bývají v antropologické literatuře nazýváni také **bilaterální**, případně **symetrickí** bratranci a sestřenice. Obvykle jsou označovány jako DC (z anglického *double cousins*, v případě b1C jako *bilaterální*). O dvojítech bratrancích hovoříme, pokud jsou jejich **předky dva sourozenecké páry** (tj. dva sourozenci vstoupí do manželství a mají potomky se dvěma sourozenci). Dvojíti bratranci a sestřenice stojí vzájemně v pozici bratranců a sestřenic matrilaterálně i patrilaterálně (tj. „dvakrát“, bilaterálně nebo symetricky). I u nich můžeme rozlišovat pořadí, generační rozdíl, paralelnost a křížovost (pokud dva bratři mají potomky se dvěma sestrami, budeme o nich hovořit jako o D//C či b1//C, pokud sourozenci opačného pohlaví mají potomky se sourozenci opačného pohlaví, budeme o nich hovořit jako o DXC nebo b1XC; viz obr. 3/24).

Další možnou, i když spíše neobvyklou variantou, jsou **jedenapoloviční bratranci a sestřenice**, označování obvykle jako $1\frac{1}{2}C$. O takovém příbuzenském klasifikačním typu hovoříme, pokud dva sourozenci zplodí potomky se dvěma partnery, kteří jsou si bratranci (nebo sestřenice, nebo bratranec a sestřenice). Jedenapoloviční bratranci a sestřenice stojí vzájemně v pozici jak prvních bratranců a sestřenic, tak druhých bratranců a sestřenic. Označení $1\frac{1}{2}C$ je průměrem těchto „hodnot“ (viz diagram 3/25).

Klasifikace bratranců a sestřenic není samoučelná. V některých kulturách jsou například DXC pokládáni za ideální manželské partnery. Pokud je v dané kultuře běžná například tzv. **přímá bezprostřední (okamžitá) výměna manželských partnerů** (viz kapitulu 8), tj. je-li společnost rozdělena na dvě *moieties*, vzájemně se mezi sebou ženící a vdávající, manželští partneři v důsledku tohoto vzorce opakovaného přes mnoho generací budou v pozici dvojítech bratranců a sestřenic (DC) různých pořadí. V jiných společnostech může být naopak právě tento typ bratranců a sestřenic jako manželských partnerů **prohibován**: tak je tomu kupříkladu v Severní Karolíně v USA, která zároveň povoluje uzavírání manželství mezi dalšími typy bratranců a sestřenic [Ottenheimer 1996: 37]. Uzavírání manželství mezi druhými a vzdálenějšími bratranci a sestřenicemi dnes nebrání žádný stát USA, ale některé státy jako manželské partnery stále prohíbijí (1.C), včetně prvních bratranců a sestřenic ob jednu generaci (1.C1R) [Ottenheimer 1996: 10–11]. Jiné společnosti vedou svou exogamní limitu jinde: pro obyvatele polynéského atolů Rangiroa tvoří hranici pro výběr manželského partnera čtvrtí bratranci a sestřenice (4.C) [Sahlins 1976: 44]. Typ a pořadí bratranců a sestřenic jsou tak důležitými faktory ovlivňujícími sociální život. Specifický technický jazyk antropologického studia příbuzenství také umožňuje postižení jednotlivých kulturních interpretací zkušenosti s lidskou reprodukcí, jejich využití k vytváření smysluplných sociálních vztahů a následnou komparaci různých příbuzenských systémů.